

בצילא דשבטא

פירוש וביאורים מתורת רה"י הגאון רבי בצלאל טולידאנו שליט"א

בס"ד, גליון פרשת כי תשא (פורים) תשפ"ה ♦ 152

חיוב נשים במצוות חג הפורים

אמנם בדברי הרמב"ם (מגילה פ"א ה"א) משמע, שאף חיוב נשים הינו מכח תקנת נביאים, דכתב וז"ל, קריאת המגילה בזמנה - מצות עשה מדברי סופרים, והדברים ידועים שהיא תקנת נביאים, והכל חייבין בקריאתה, אנשים ונשים וגרים, עכ"ל.

ונראה דטעמו אזיל אף על נשים דחיובן מתקנת הנביאים, ואכן, לדעת הרמב"ם נשים יכולות להוציא את האנשים במקרא מגילה, וכמבואר בהמשך דבריו שם (ה"ב).

[ועיוין בדברי הטור (סי' תרפ"ט) שהביא דעת רש"י והבה"ג, אלא שהוסיף עוד סברא בשם בעל העיטור, בהא דאין נשים מוציאות אנשים, דכיון שצריך עשרה לקריאת המגילה, וכמו שנשים אינן מצטרפות לברכת הזימון אלא מזמנות לעצמן, ה"ה כאן אינן מצטרפות לעשרה לכתחילה, ומש"ה אינן מוציאות אנשים.

אולם יעויין בדברי הר"ן (פ"ב דמגילה, ו: מדפ"ה) שכתב לדחות סברא זו, דדוקא גבי ברהמ"ז אינן מצטרפות משום דיתכן דאף מדאור' הן פטורות, אולם גבי מגילה שחייבות ומוציאות אנשים, מדוע לא יצטרפון].

חיוב נשים במשלוח מנות

והנה בענין חיוב נשים במשלוח מנות, נראה מפשטות דברי הטור (סי' תרצ"ה) דחייבות, דכתב 'צריך לשלוח מנות איש לרעהו', וכ"ה ברמב"ם (פ"ב ה"ט) 'וכן חייב אדם לשלוח שתי מנות בשר וכו' שנאמר ומשלוח מנות איש לרעהו', וכן כתב הרמ"א להדיא (סי' תרצ"ה ס"ד) 'ואשה חייבת במתנות לאביונים ומשלוח מנות כאיש'.

וכתב הפר"ח (סי' תרצ"ה ס"ד) להקשות, דהא 'משלוח מנות איש לרעהו' כתיב, איש ולא אשה, ומה איפוא מקורו של הרמ"א לדין זה.

וכתב רעק"א בגליון (הוצאת מכון י-ם) ליישב ע"פ דברי הט"א, דאה"נ מצד עיקר התקנת נביאים נשים פטורות מכל מצוות הפורים, משום דהוי מ"ע שהז"ג, אולם לאחר שחייבו אותן מדרבנן מטעם 'שאף הן היו באותו הנס', שוב חל עליהן החיוב בכל מצוות היום.

אלא דאכתי דברי הפר"ח צריכים ביאור, דהרי פטר נשים ממשלוח מנות, ולא סבירא ליה דאיכא חיוב בכל המצוות מדרבנן, ונמצא דמה שנשים חייבות במקרא מגילה הוא מעיקר תקנת הנביאים, וא"כ צ"ב אמאי אינן יכולות להוציא את האנשים ידי חובתם, וכתמיהתנו לעיל.

ב' ענינים בקריאת המגילה

והנראה לבאר דעת הבה"ג, ובהקדם דברי הגמרא מגילה (ד). מאי דרוש [לתקן מקרא מגילה], אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה, ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה, ממיתה לחיים לא כ"ש, ופריך הגמרא, אי הכי, הלל נמי נימא, ומיישבת הגמרא, רב נחמן אמר 'קרייתא זו הלילא', והיינו דמקרא מגילה - חיוב קריאתה הינו מדין הלל. העולה מדברי הגמרא, דנאמרו ב' קיומים במקרא המגילה, קיום מצוה של קריאת המגילה, וקיום נוסף של אמירת הלל על הנס שמתקיים ע"י קריאת המגילה.

עיקר חיוב נשים במקרא מגילה

איתא בגמרא מגילה (ד). אמר ריב"ל, נשים חייבות במקרא מגילה, שאף הן היו באותו הנס. וכתב רש"י, שאף על הנשים גזר המן להשמיד להרוג ולאבד מנער ועד זקן טף ונשים וגו'.

והנה הובאה סוגיא זו אף בגמרא ערכין (ג), וכתב רש"י (שם ד"ה לאתויי נשים) וז"ל, שחייבות במקרא מגילה וכשרות לקרותה ולהוציא זכרים ידי חובתם, עכ"ל, והיינו דחייבות כאנשים במצוות מגילה, ואף יכולין להוציא אנשים ידי חובתם.

אולם יעויין בתוס' (שם ד"ה לאתויי) שהביאו בשם הבה"ג (הלכות מגילה סי' י"ט) דלא פסק כן, ומביאין ראיה מהתוספתא (מגילה, פ"ב ה"ד) וז"ל, הכל חייבים במקרא מגילה וכו', טומטום ואנדרוגינוס חייבין, ואין מוציאין הרבים ידי חובתן, אנדרוגינוס מוציא את מינו ואינו מוציא את שאינו מינו וכו', נשים ועבדים וקטנים פטורין ממקרא מגילה, והוסיף הבה"ג, 'אלא שחייבים בשמיעה, שהכל היו בספק להשמיד להרוג ולאבד, עכ"ד התוס'.

ביאור הפוסקים בדברי הבה"ג

והנה בהלכות קריאת המגילה (סי' תרפ"ט ס"ב), הביא השו"ע את ב' הדעות, ובתחילת דבריו סתם דיצאים יד"ח בקריאת נשים, והוסיף דיש אומרים שנשים אינן מוציאות את האנשים.

ועי' בביאור הגר"א (שם) שכתב דהיש אומרים היא דעת התוספתא שפסק הבה"ג, והוסיף לבאר דלפי"ז מש"כ (מגילה שם) 'הכל חייבים במקרא מגילה' ואף הנשים בכלל, היינו דוקא בשמיעה אולם בקריאה פטורות, ומש"ה אין נשים מוציאות אנשים במקרא מגילה.

וכן פסק הפרי חדש (שם) כדברי הבה"ג, וביאר דבריו (ליקוטי פרי"ח) וז"ל, דאע"פ שחייבות בקריאת המגילה, מ"מ לא נפקי בתורת קריאה אלא בתורת שמיעה, וכיון דכן אינן מוציאות האנשים לפי ששומע כקורא, ואיהו לא נפיק השתא אלא מחמת קריאתה, ובקריאה איהי לא מיחייבא הו"ל שאינו מחוייב בדבר, וכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתם, עכ"ל.

והדברים טעונים ביאור, מהו החילוק בין חיוב קריאה לשמיעה, דלפי פשוטו עד כמה שמעיקר הדין נשים חייבות במגילה, ומטעם שאף הן היו באותו הנס, מדוע איפוא אינן יכולות להוציא את האנשים ידי חובתם.

אכן, יעויין בדברי הט"א (מגילה ד). שכתב לבאר את דברי הבה"ג ע"פ דברי תוס' (מגילה ד. ד"ה שאף) שכתבו, דטעמא דאף הן היו באותו הנס אינו אלא מדרבנן, יעוי"ש בדבריהם, ולכך מגילה שברוח הקודש נאמרה והיא מתקנת נביאים, חיובה כשל תורה, ומש"ה נשים פטורות דהוה ככל מצות עשה שהז"ג, אמנם מאחר שהיו באותו הנס חייבות עכ"פ מדרבנן, ומש"ה אינן יכולות להוציא אנשים שחייבם מדברי נביאים, דלא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא.

והנה איתא במתני' (מגילה יז.) קראה על פה לא יצא, ובגמרא (יח.) מנל, אמר רבא, איתא 'זכירה זכירה', ע"כ. וכתב היראים (סי' רס"ח) להקשות, מדוע צריך פסוק לומר שמגילה נקראת מתוך הכתב ואינה נקראת על פה, והרי אף בשאר דברים נקטין דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרו בע"פ.

וכתב היראים ליישב, דבשאר דברים בעינן מתוך הכתב רק כדי להוציא אחרים, אבל לקרוא לעצמו מותר, ורק לענין מגילה החמירה תורה שלא לאומרה ע"פ אפי' לעצמו, ומפקינן לה מקראי.

אמנם יעויין בדברי השו"ע (או"ח סי' מ"ט ס"א) דמשמע מדבריו, דדברים שבכתב א"א רשאי לאמרם בע"פ, מ"מ יירא אפי' לעצמו, ולא נקט לחלק בין להוציא אחרים לקרוא לעצמו.

אכן הגרי"ז ביאר באופ"א, דהא דדברים שבכתב א"א רשאי לאומרו בע"פ, היינו דוקא היכא דקורא בדרך לימוד, אולם מקרא מגילה שאינה קריאה של לימוד, אלא יסוד אמירתה הוא מדין פרסומי ניסא, לא נאמר בה האי דינא ושפיר רשאי לאומרו בע"פ, ומש"ה בעינן למילף מקראי ד'קראה על פה' לא יצא.

והנה בעיקר דינא דלא מהני לקרותה ע"פ, יש להסתפק מה התחדש בזה שצריך לקרוא את המגילה מתוך הכתב, האם נאמר שאע"פ שמדין פרסומי ניסא אפשר לקרוא ע"פ, מ"מ ישנו דין חדש בפנ"ע של קריאה מתוך הכתב, או דנאמר דאף בקריאה שחיובה מטעם פרסומי ניסא צריך לקרוא דוקא מתוך הכתב.

והנראה לבאר, דב' דינים חלוקים הם, דדין פרסומי ניסא הוא מדיני ההלל שבמגילה ולכן אפשר לאומרו ע"פ, אולם נאמר דין חדש בקריאת המגילה דיש לקרואה מתוך הכתב.

ביאור ענין שבירת הלוחות

היתה כתובה בהם, ולכן היה כח לדעת להבין את התורה והמצוות ופירושה ואת התורה שבע"פ, ולא הוצרך ציווי מיוחד על תורה שבע"פ, אבל בלוחות האחרונים שהיה כתוב בהם רק את עשרת הדברים, היו צריכים ללמוד את התורה שבע"פ, כדי להבין את הנאמר בתורה שבכתב, ומפני כך יש ציווי שעל פי התורה שבע"פ נכרתה הברית.

ואיתא בגמרא פסחים (סו.) אמר רב יוסף אי לאו האי יומא כמה יוסף איכא בשוקא, ומבאר הנודע ביהודה, שהיום הזה הוא יום שבירת הלוחות, דלפני שבירת הלוחות כל אחד היה יכול ללמוד ולזכור ולדעת את התורה, אבל לאחר שבירת הלוחות הדרגה הזאת נעלמה, ובלוחות האחרונים צריך תורה שבע"פ כדי לדעת את התורה, והיא אפשרית רק ע"י עמל גדול ויגיעה, וע"ז אמר רב יוסף אי לאו האי יומא - של שבירת הלוחות, שמצריך עמל ויגיעה להבין את התורה ע"י לימוד תורה שבע"פ, כמה יוסף איכא בשוקא.

ובכך יש לבאר שמשה רבינו שבר את הלוחות, מפני שראה משה, שתורה דמגנא ומצלא היא התורה שנלמדת מתוך עמל ויגיעה, ולכן לא הגינה התורה על כלל ישראל מן העבירה של חטא העגל, כיון דזוהי תורה שלמדו לא מתוך עמל ויגיעה ואין בה את סגולת המגנא ומצלא.

וראה בגמרא שבת (פח.) מה הוא עמל, דכתיב 'אורך ימים בימינה' למיימינים בה, ופירש"י (ד"ה למיימינים), עוסקים בכל כוחם וטורודים לדעת סודה כאדם המשתמש ביד ימינו שהיא עיקר, ובגמרא (שבת סג.) פירש"י למשמאלים בה, שאין יגיעים כל צרכם.

והיות שמשה רבינו רצה בקיומו הנצחי של עמ"י, שהוא ע"י עמל התורה ויגיעתה, שיבר את הלוחות, כיון ששבירת הלוחות גרמה שלימוד התורה יהיה ע"י יגיעה ועמל והיא הקיום של עם ישראל, ולכן הסכים הקב"ה לדעתו של משה.

בימים אלו המסוגלים לקנן תורה שבני ישראל קיבלו את התורה מאהבת הנס 'הדר קבלוה בימי אחשוורוש', נתחזק בעמל יגיעת התורה ובקניינה כי היא חיינו ואורך ימינו, ונזכה לראות עין בעין את ישועת ה' במהרה.

כתב בעל המקנה (בהקדמתו למס' קידושין), שהקב"ה קידש את עם ישראל בכסף ובחופה, והכסף היו לוחות הברית, והחופה היתה בהר סיני שכפה עליהם את ההר, ומשה רבינו רצה שיהיה לעם ישראל דין של פניה, ולכן שיבר את הלוחות.

והנה בפרשת וזאת הברכה (ל"ד - י"ב) כתוב 'ולא קם עוד נביא כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים לכל האותות והמופתים וכו' ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל', ומפרש רש"י 'ולכל היד החזקה', שקבל את התורה בלוחות בידיו, 'ולכל המורא הגדול', ניסים וגבורות שבמדבר, 'לעיני כל ישראל', שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם, והסכימה דעת הקב"ה לדעתו שנאמר 'אשר שברת' יישר כחך ששיברת.

ובפשוטו משמעות הפסוק, שהדבר הכי גבוה וחשוב שעשה משה לעיני כל ישראל, הוא המעשה של שבירת הלוחות. ויש להבין הרי הלוחות מעשה אלקים המה, וכיצד משה רבינו שיבר אותם, זאת ועוד שרש"י קורא לזה 'נשאו לבו' שהיא דרגה יתירה מנדיבות הלב, כמו שביארנו בפרשת תרומה.

והנראה לבאר, דהנה צ"ב הרי התורה מגנא ומצלא גם מן העבירות, ואיך יתכן שעוד לא עברו ארבעים יום ממתן תורה וכבר חטאו ישראל בחטא העגל, וכמו שכתוב בשיר השירים 'עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו'.

והנה כאשר נתבונן בפסוקים, בלוחות הראשונים כתוב (כ"ד י"ב) 'עלה אלי ההרה ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם', ופירש"י כל שש מאות ושלוש עשרה מצוות היו בלוחות, ואילו בלוחות האחרונים כתוב (ל"ד כ"ה) 'ויכתוב על הלוחות את דברי הברית עשרת הדברים', והיינו שרק עשרת הדברים היו כתובים, ולא כמו שכתוב בלוחות הראשונים 'התורה והמצוה אשר כתבתי'.

ומצינו עוד חילוק, דהנה בגמ' בגיטין (ס.) אמר רבי יוחנן לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על תורה שבע"פ שנאמר (ל"ד כ"ה) 'כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל' אל תיקרי על פי אלא על פה, מה שלא נצטוינו בלוחות הראשונים.

והנראה לומר בביאור הדבר, דהכח בלוחות הראשונים היה מפני שכל התורה